

॥ अभिश्रवण-मन्त्राः ॥

॥ पुरुषसूक्तम् ॥

(तैत्तिरीयारण्यके प्रपाठकः - ३ / अनुवाकः - १२-१३)

स॒हस्र॑शी॒र्षा पुरु॑षः। स॒हस्रा॑क्षः स॒हस्र॑पात्। स भूमिं वि॒श्वतो॑ वृ॒त्वा।
 अत्य॑तिष्ठद॒शाङ्गु॑लम्॥ पुरु॑ष ए॒वेद॑ सर्व॒म्। यद्भू॑तं यच्च भव्य॒म्।
 उ॒तामृ॑त॒त्वस्ये॑शानः। यदन्ने॑नाति॒रोह॑ति॥ ए॒तावा॑नस्य महि॒मा। अतो॑
 ज्याया॑ऽश्च पू॒रुषः॑। पादो॑ऽस्य वि॒श्वा भू॑तानि। त्रि॒पाद॑स्यामृ॒तं
 दि॒वि॥ त्रि॒पाद॑र्ध्व उदै॒त्पुरु॑षः। पादो॑ऽस्येहाऽऽभ॒वात्पुनः॑।
 ततो॑ वि॒श्वङ्म॑क्रामत्। सा॒शना॑न॒शने॑ अ॒भि॥ तस्मा॑द्विराड॑जायत।
 वि॒राजो॑ अधि पू॒रुषः॑। स जा॒तो अत्य॑रिच्यत। प॒श्चाद्भूमि॑मथो पुरः॥
 यत्पुरु॑षेण ह॒विषा॑। दे॒वा य॒ज्ञम॑तन्वत। व॒सन्तो॑ अ॒स्याऽऽसी॑दाज्य॒म्।
 ग्री॒ष्म इ॒ध्मः शर॑द्ध॒विः॥ स॒प्तास्या॑ऽऽसन् परि॒धयः॑। त्रिः स॒प्त
 स॒मिधः॑ कृ॒ताः। दे॒वा यद्य॑ज्ञं त॑न्वानाः। अब॑ध्नन् पुरु॑षं प॒शुम्॥
 तं य॒ज्ञं ब॒र्हिषि॑ प्रौक्षन्। पुरु॑षं जा॒तम॑ग्रतः। तेन॑ दे॒वा
 अय॑जन्त। सा॒ध्या ऋ॑षयश्च ये॥ तस्मा॑द्य॒ज्ञात्सर्व॑हुतः। सम्भृ॑तं
 पृष॑दाज्यम्। प॒शूऽस्ता॑श्च॒क्रे वा॒यव्यान्॑। आ॒र॒ण्यान्ग्रा॒म्याश्च॑
 ये॥ तस्मा॑द्य॒ज्ञात्सर्व॑हुतः। ऋचः॑ सा॒मानि॑ जज्ञिरे। छन्दा॑ऽसि
 जज्ञिरे॒ तस्मा॑त्। यजु॑स्तस्मा॑दजायत॥ तस्मा॑द॒श्वा अजा॑यन्त।
 ये के॑ चो॒भया॑दतः। गावो॑ ह जज्ञिरे॒ तस्मा॑त्। तस्मा॑ज्जा॒ता

अजावयः॥ यत्पुरुषं व्यदधुः। कतिधा व्यकल्पयन्। मुखं किमस्य
 कौ बाहू। कावूरू पादावुच्येते॥ ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीत्।
 बाहू राजन्यः कृतः। ऊरू तदस्य यद्वैश्यः। पद्भ्यां शूद्रो
 अजायत॥ चन्द्रमा मनसो जातः। चक्षोः सूर्यो अजायत।
 मुखादिन्द्रश्चाग्निश्च। प्राणाद्वायुरजायत॥ नाभ्या आसीदन्तरिक्षम्।
 शीर्ष्णो द्यौः समवर्तत। पद्भ्यां भूमिर्दिशः श्रोत्रात्। तथा लोकाः
 अकल्पयन्॥ वेदाहमेतं पुरुषं महान्तम्। आदित्यवर्णं तमसस्तु
 पारे॥ सर्वाणि रूपाणि विचित्य धीरः। नामानि कृत्वाऽभिवदन्
 यदास्तैः॥ धाता पुरस्ताद्यमुदाजहार। शक्रः प्रविद्वान् प्रदिशश्चतस्रः।
 तमेवं विद्वानमृत इह भवति। नान्यः पन्था अयनाय विद्यते॥
 यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः। तानि धर्माणि प्रथमान्यासन्। ते
 ह नाकं महिमानः सचन्ते। यत्र पूर्वे साध्याः सन्ति देवाः॥
 अद्भ्यः सम्भूतः पृथिव्यै रसाच्च। विश्वकर्मणः समवर्तताधि।
 तस्य त्वष्टा विदधद्रूपमेति। तत्पुरुषस्य विश्वमाजानमग्रे॥
 वेदाहमेतं पुरुषं महान्तम्। आदित्यवर्णं तमसः परस्तात्।
 तमेवं विद्वानमृत इह भवति। नान्यः पन्था विद्यतेऽयनाय॥
 प्रजापतिश्चरति गर्भे अन्तः। अजायमानो बहुधा विजायते। तस्य
 धीराः परिजानन्ति योनिम्। मरीचीनां पदमिच्छन्ति वेधसः॥
 यो देवेभ्य आतपति। यो देवानां पुरोहितः। पूर्वो यो देवेभ्यो
 जातः। नमो रुचाय ब्राह्मये॥ रुचं ब्राह्मं जनयन्तः। देवा अग्रे

तदब्रुवन्। यस्त्वैवं ब्राह्मणो विद्यात्। तस्य देवा असन् वशे॥
 हीश्वं ते लक्ष्मीश्च पत्न्यौ। अहोरात्रे पार्श्वे। नक्षत्राणि रूपम्।
 अश्विनौ व्यात्तम्। इष्टं मनिषाण। अमुं मनिषाण। सर्वं मनिषाण॥
 ॥ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ नारायणसूक्तम् ॥

(तैत्तिरीयारण्यके प्रपाठकः - १० / अनुवाकः - १३)

सहस्रशीर्षं देवं विश्वाक्षं विश्वशम्भुवम्। विश्वं नारायणं देवमक्षरं
 परमं पदम्। विश्वतः परमान्नित्यं विश्वं नारायणं हरिम्।
 विश्वमेवेदं पुरुषस्तद्विश्वमुपजीवति। पतिं विश्वस्याऽऽत्मे श्वरं
 शाश्वतं शिवमच्युतम्। नारायणं महाज्ञेयं विश्वात्मानं परायणम्।
 नारायणपरो ज्योतिरात्मा नारायणः परः। नारायण परं ब्रह्म तत्त्वं
 नारायणः परः। नारायणपरो ध्याता ध्यानं नारायणः परः। यच्च
 किञ्चिज्जगत्सर्वं दृश्यते श्रूयतेऽपि वा॥

अन्तर्बहिश्च तत्सर्वं व्याप्य नारायणः स्थितः। अनन्तमव्ययं
 कविं समुद्रेऽन्तं विश्वशम्भुवम्। पद्मकोश प्रतीकाशं हृदयं
 चाप्यधोमुखम्। अधो निष्ठ्या वितस्त्यान्ते नाभ्यामुपरि तिष्ठति।
 ज्वालमालाकुलं भाती विश्वस्याऽऽयतनं महत्। सन्ततं
 शिलाभिस्तुलम्बत्याकोशसन्निभम्। तस्यान्ते सुषिरं सूक्ष्मं
 तस्मिन्सर्वं प्रतिष्ठितम्। तस्य मध्ये महानग्निर्विश्वार्चिर्विश्वतोमुखः।

सोऽग्रं भुग्विभजन्तिष्ठन्नाहारमजरः कविः। तिर्यगूर्ध्वमधः शायी
 रश्मयस्तस्य सन्तता। सन्तापयति स्वं देहमापादतलमस्तकः।
 तस्य मध्ये वह्निशिखा अणीयौर्ध्वा व्यवस्थितः। नीलतौयद-
 मध्यस्थाद्विद्युल्लेखेव भास्वरा। नीवारशूकवत्तन्वी पीता
 भास्वत्यणूपमा। तस्याः शिखाया मध्ये परमात्मा व्यवस्थितः।
 स ब्रह्म स शिवः स हरिः सेन्द्रः सोऽक्षरः परमः स्वराट्॥
 ऋतं सत्यं परं ब्रह्म पुरुषं कृष्णपिङ्गलम्। ऊर्ध्वरेतं विरूपाक्षं
 विश्वरूपाय वै नमो नमः।

नारायणाय विद्महे वासुदेवाय धीमहि। तन्नो विष्णुः प्रचोदयात्।
 विष्णोर्नु कं वीर्याणि प्रवोचं यः पार्थिवानि विममे रजांसि यो
 अस्कंभायदुत्तरं सुधस्थं विचक्रमाणस्त्रेधोरुगायो विष्णोरराटमसि
 विष्णोः पृष्ठमसि विष्णोः श्रित्रेस्थो विष्णोः स्यूरसि विष्णोर्ध्रुवमसि
 वैष्णवमसि विष्णवे त्वा॥

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ कृणुष्व पाजः ॥

(तैत्तिरीयसंहितायां काण्डम् - १ / प्रपाठकः - २ / अनुवाकः - १४ / पञ्चादयः - २८-३४)

कृणुष्व पाजः प्रसितिं न पृथ्वीं याहि राजेवामवा इमेन। तृष्वीमनु
 प्रसितिं द्रूणानोऽस्तासि विध्य रक्षसस्तपिष्ठैः। तव भ्रमास आशुया
 पतन्त्यनु स्पृश धृषता शोशुचानः। तपूष्प्यग्रे जुहा पतङ्गानसन्दितो

वि सृज विष्वंगुल्काः। प्रति स्पशो वि सृज तूर्णितमो भवा
पायुर्विशो अस्या अदब्धः। यो नो दूरे अघशंसो यो अन्त्यग्रे
माकिष्टे व्यथिरा दधर्षीत्॥१॥

उदग्रे तिष्ठ प्रत्याऽऽतनुष्व न्यमित्रां ओषतात्तिग्महेते। यो नो
अरातिं समिधान चक्रे नीचा तं धक्ष्यतसं न शुष्कम्। ऊर्ध्वो
भव प्रति विध्याध्यस्मदाविष्कृणुष्व दैव्यान्यग्रे। अव स्थिरा तनुहि
यातुजूनं जामिमजामिं प्र मृणीहि शत्रून्। स ते जानाति सुमतिं
यविष्ठ य ईवते ब्रह्मणे गातुमैरत्॥२॥

विश्वान्यस्मै सुदिनानि रायो द्युमन्यर्यो वि दुरो अभि द्यौत्। सेदग्रे
अस्तु सुभगः सुदानुर्यस्त्वा नित्येन हविषा य उक्थैः। पिप्रीषति
स्व आयुषि दुरोणे विश्वेदस्मै सुदिना साऽसंदिष्टिः। अर्चामि ते
सुमतिं घोष्यर्वाख्सं ते वावाता जरतामियङ्गीः॥३॥

स्वश्वास्त्वा सुरथा मर्जयेमास्मे क्षत्राणि धारयेरनु द्यून्। इह
त्वा भूर्या चरेदुप त्मन्दोषावस्तर्दीदिवांसमनु द्यून्। कीडन्तस्त्वा
सुमनसः सपेमाभि द्युम्ना तस्थिवांसो जनानाम्। यस्त्वा स्वश्वः
सुहिरण्यो अंग्र उपयाति वसुमता रथेन। तस्य त्राता भवसि
तस्य सखा यस्त आतिथ्यमानुषगजुजौषत्। महो रुजामि बन्धुता
वचोभिस्तन्मा पितुर्गोतमादन्वियाय॥४॥

त्वं नो अस्य वचसश्चिकिद्धि होतर्यविष्ठ सुक्रतो दमूनाः।

अस्वंप्रजस्तरणयः सुशेवा अतन्द्रासोऽवृका अश्रमिष्ठाः। ते पायवः
सध्रियश्चो निषद्याऽग्ने तव नः पान्त्वमूर। ये पायवो मामतेयं ते
अग्ने पश्यन्तो अन्धं दुरितादरक्षन्। ररक्ष तान्सुकृतो विश्ववेदा
दिप्सन्त इद्रिपवो ना ह देभुः॥५॥

त्वया वयं सधन्यस्त्वोतास्तव प्रणीत्यश्याम वाजान्। उभा शंसा
सूदय सत्यतातेऽनुष्टुया कृणुह्यहयाण। अया ते अग्ने समिधा विधेम
प्रति स्तोमं शस्यमानं गृभाय। दहाऽशसो रक्षसः पाह्यस्मान्द्रुहो
निदो मित्रमहो अवद्यात्। रक्षोहणं वाजिनमाऽऽजिघर्षि मित्रं
प्रथिष्ठमुपं यामि शर्म। शिशानो अग्निः क्रतुभिः समिद्धः स नो
दिवा स रिषः पातु नक्तम्॥६॥

वि ज्योतिषा बृहता भ्रात्यग्निराविर्विश्वानि कृणुते महित्वा।
प्रादेवीर्मायाः संहते दुरेवाः शिशीते शृङ्गे रक्षसे विनिक्षे। उत
स्वानासो दिविषन्त्वग्नेस्तिग्मायुधा रक्षसे हन्तवा उ। मदे चिदस्य
प्ररुजन्ति भामा न वरन्ते परिबाधो अदेवीः॥७॥

॥ रक्षोहणो वलगहनः ॥

(तैत्तिरीयसंहिता १.३.२)

रक्षोहणो वलगहनो वैष्णवान्खनामीदमहं तं वलगमुद्वपामि यं
नः समानो यमसमानो निचखानेदमेनमधरं करोमि यो नः

समा॒नो योऽस॑मानोऽराती॒यति॑ गाय॒त्रेण॒ छन्द॑साऽव॒बाढो॑ वल॒गः
किम॒त्र भ॒द्रं तन्नौ॑ स॒ह वि॒राड॑सि सप॒त्नहा॑ स॒म्राड॑सि भ्रातृ॒व्यहा॑
स्व॒राड॑स्यभिमाति॒हा वि॒श्वरा॑ड॑सि वि॒श्वासां॑ ना॒ष्ट्राणां॑ ह॒न्ता (३)

र॑क्षो॒हणो॑ वल॒ग॒हनः॑ प्रोक्षा॑मि वैष्ण॒वान् र॑क्षो॒हणो॑ वल॒ग॒हनोऽव॑
नया॑मि वैष्ण॒वान् यवो॑ऽसि य॒वया॑स्मद्वेषो॑ य॒वया॑रा॒ती र॑क्षो॒हणो॑
वल॒ग॒हनोऽव॑ स्तृणामि॑ वैष्ण॒वान् र॑क्षो॒हणो॑ वल॒ग॒हनोऽभि॑
जु॑होमि वैष्ण॒वान् र॑क्षो॒हणो॑ वल॒ग॒हना॒वुप॑ दधामि॑ वैष्ण॒वी
र॑क्षो॒हणो॑ वल॒ग॒हनो॑ पर्यू॒हामि॑ वैष्ण॒वी र॑क्षो॒हणो॑ वल॒ग॒हनो॑ परि॑
स्तृणामि॑ वैष्ण॒वी र॑क्षो॒हणो॑ वल॒ग॒हनो॑ वैष्ण॒वी बृ॒हन्न॑सि बृ॒हद्वा॑वा
बृ॒हती॑मिन्द्रा॒य वाचं॑ वद॥ (४)

॥ सोमाय पितृमते ॥

(तैत्तिरीयसंहिता १.८.५)

सोमा॑य पि॒तृम॑ते पुरो॒डाश॑ ऽ ष॒ट्क॑पालं निर्व॒पति॑ पि॒तृभ्यो॑
ब॒र्हिष॑द्भ्यो॑ धा॒नाः पि॒तृभ्यो॑ऽग्नि॒ष्वात्तेभ्यो॑ऽभिवा॒न्यायै॑ दु॒ग्धे
म॒न्थमे॑तत् ते॒ तत् ये च॒ त्वाम॑न्वे॒तत् ते॒ पिता॑मह प्र॒पिता॑मह॒ ये च॒
त्वाम॑न्व॒त्र पि॑तरो यथाभा॒गं म॑न्दध्व॑ सु॒स॒न्द॒शं त्वा व॒यं म॑घ॒वन्
म॑न्दिषी॒महि॑॥ प्र नूनं पूर्ण॑व॒न्धुरः॑ स्तु॒तो या॑सि व॒शां अनु॑॥ योजा॒
न्वि॑न्द्र ते॒ हरी॑॥ (७)

अक्षन्नमीमदन्त ह्यव प्रिया अधूषत॥ अस्तोषत स्वभानवो विप्रा
नविष्ठया मती॥ योजा न्विन्द्र ते हरी॥ अक्षन् पितरोऽमीमदन्त
पितरोऽतीतृपन्त पितरोऽमीमृजन्त पितरः॥ परेत पितरः सोम्या
गम्भीरैः पृथिभिः पूर्यैः॥ अथा पितृन्त्सुविदत्रा५ अपीत यमेन ये
संधमादं मदन्ति॥ मनो न्वा हुवामहे नाराश५सेन स्तोमेन पितृणां
च मन्मभिः॥ आ (८)

न एतु मनः पुनः क्रत्वे दक्षाय जीवसे॥ ज्योक् च सूर्यं दृशे॥
पुनर्नः पितरो मनो ददातु दैव्यो जनः॥ जीवं व्रात५ सचेमहि॥
यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत द्यां यन्मातरं पितरं वा जिहि५सिम॥
अग्निर्मा तस्मादेनसो गार्हपत्यः प्र मुञ्चतु दुरिता यानि चकृम
करोतु मामनेनसम्॥ (९)

॥ उशन्तस्त्वा हवामहे ॥

(तैत्तिरीयसंहिता २.६.१२)

उशन्तस्त्वा हवामह उशन्तः समिधीमहि। उशन्नुशत आ वह पितृन्
हविषे अत्तवे। त्व५ सोम प्रचिकितो मनीषा त्व५ रजिष्ठमनु नेषि
पन्थाम्। तव प्रणीती पितरो न इन्द्रो देवेषु रत्नमभजन्त धीराः।
त्वया हि नः पितरः सोम पूर्वे कर्माणि चक्रुः पवमान धीराः।
वन्वन्नवातः परिधी५ रपोर्णु वीरेभिरश्वैर्मघवा भवा - (६५)

नः। त्व॑ सोम॑ पि॒तृभिः॑ संविदा॒नोऽनु॑ द्यावा॑पृथि॒वी आ त॑तन्था।
 तस्मै॑ त इ॒न्दो ह॒विषा॑ विधेम व॒यः॑ स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्।
 अग्नि॑ष्वात्ताः पि॒तर॒ एह ग॑च्छत॒ सदः॑सदः॒ सदत॑ सुप्रणीतयः। अ॒त्ता
 ह॒वी॑षि प्रय॑तानि ब॒र्हिष्य॑था र॒यि॑ः सर्व॑वीरं दधातन। ब॒र्हिष॑दः
 पि॒तर॒ ऊ॒त्य॑र्वा॒ग्निमा वो॑ ह॒व्या च॑कृमा जुषध्वम्। त आ ग॒ताव॑सा
 शन्त॑मे॒नाथा॒स्मभ्य॑ः (६६)

शं यो॒र॑र॒पो द॑धात। आहं पि॒तृन्सु॑वि॒दत्रा॑ः अवि॒त्सि॒ नपा॑तं
 च वि॒क्रम॑णं च वि॒ष्णोः॑। ब॒र्हिष॑दो ये स्व॒धया॑ सु॒तस्य॑ भज॑न्त
 पि॒त्वस्त॑ इ॒हाग॑मिष्ठाः। उप॑हृताः पि॒तरो॑ ब॒र्हिष्ये॑षु नि॒धिषु॑
 प्रि॒येषु॑। त आ॑गमन्तु त इ॒ह श्रु॑वन्त्वधि॑ ब्रुवन्तु ते अ॑वन्त्व॒स्मान्।
 उदी॑रताम॒वर॒ उत्प॑रा॒स उ॒न्म॑ध्य॒माः पि॒तरः॑ सो॒म्यासः॑। असु॑ (६७)

य ई॒युर॑वृ॒का ऋ॑त॒ज्ञास्ते नो॑ऽवन्तु पि॒तरो॑ ह॒वेषु॑। इ॒दं पि॒तृभ्यो॑ नमो॑
 अ॒स्त्वद्य॑ ये पूर्वा॑सो य उप॑रास ई॒युः। ये पा॒र्थिवे॑ रज॒स्या निष॑त्ता ये
 वा नू॒नः॑ सु॒वृज॑ना॒सु वि॒क्षु। अधा॑ यथा॒ नः पि॒तरः॑ परा॑सः प्र॒त्नासो॑
 अ॒ग्न ऋ॑तमा॑शुषा॒णाः। शुची॑द॒य॒न्दीधि॑तिमुक्थ॒शासः॑ क्षा॒मा भि॒न्दन्तो॑
 अ॒रु॒णीर॑प॒ व्र॒त्रा यद॑ग्रे (६८)

कव्य॑वाहन पि॒तृन् यक्ष्य॑तावृधः। प्र च॑ ह॒व्यानि॑ वक्ष्यसि दे॒वेभ्य॑श्च
 पि॒तृभ्य॑ आ। त्वम॑ग्न ई॒डितो॑ जा॒तवे॒दोऽवा॑ङ्म॒व्यानि॑ सुर॒भीणि॑ कृ॒त्वा।
 प्रा॒दाः पि॒तृभ्यः॑ स्व॒धया॑ ते अ॑क्षन्न॒द्धि त्वं दे॒व प्र॑य॒ता ह॒वी॑षि।

मात॑ली क॒व्यैर्य॑मो अङ्गि॑रोभि॒र्बृह॑स्पति॒रृक्क॑भिर्वावृ॒धानः॑ । या॑ꣳश्च
दे॒वा वा॑वृ॒धुर्ये॑ च दे॒वान्ध॒स्वाहा॑ऽन्ये स्व॒धया॑ऽन्ये म॑दन्ति । (६९)

इ॒मं य॑म प्र॒स्त॒रमा॑ हि सी॒दाङ्गि॑रोभिः पि॒तृभिः॑ संवि॒दानः॑ । आ त्वा
म॒त्राः क॒विश॑स्ता व॒हन्त्वे॑ना रा॒जन् ह॒विषा॑ मादयस्व । अङ्गि॑रोभि॒रा
ग॑हि य॒ज्ञिये॑भि॒र्यम॑ वैरू॒पैरि॒ह मा॑दयस्व । वि॒वस्व॑न्तꣳ ह॒वे यः पि॑ता
तेऽस्मिन् य॒ज्ञे ब॒र्हिष्या॑ निषद्य । अङ्गि॑रसो नः पि॒तरो॑ नव॒ग्वा
अथ॑र्वा॒णो भृ॑गवः सो॒म्यासः॑ । तेषां॑ व॒यꣳ सु॑म॒तौ य॒ज्ञिया॑ना॒मपि॑
भ॒द्रे सौ॑म॒नसे॒ स्या॑म ॥ (७०)

॥ भक्षेहि मा विश ॥

(तैत्तिरीयसंहिता ३.२.५)

भक्षेहि॑ मा वि॒श दी॒र्घायु॑त्वाय॑ शन्तनु॒त्वाय॑ रा॒यस्पोषा॑य॒ वर्च॑से
सुप्र॒जास्त्वाये॑हि॑ वसो॑ पु॒रोव॑सो प्रि॒यो मे॑ हृ॒दोऽस्य॑श्चि॒नोस्त्वा
बा॒हुभ्याꣳ स॒ध्यासं॑ नृच॒क्षसं॑ त्वा दे॒व सोम॑ सु॒चक्षा॑ अव॑ र॒ख्येषं॑
म॒न्द्राभि॑भूतिः॒ केतु॑र्य॒ज्ञानां॑ वाग्जु॒षाणा॑ सोम॑स्य तृप्यतु म॒न्द्रा
स्व॑र्वा॒च्यदि॑ति॒रना॑हतशी॒र्ष्णी वाग्जु॑षा॒णा सोम॑स्य तृप्य॒त्वेहि॑
वि॒श्वच॑र॒षणे॑ (१६)

श॒म्भूर्म॑यो॒भूः स्व॒स्ति मा॑ हरि॒वर्ण॑ प्र च॒र क्र॒त्वे द॒क्षाय॑ रा॒यस्पोषा॑य॒
सु॒वी॒रता॑यै॒ मा मा॑ रा॒ज॒न्वि बी॑भिषो॒ मा मे॑ हा॒दि त्वि॒षा व॑धीः ।

वृषणे शुष्मायाऽऽयुषे वर्चसे॥ वसुमद्गणस्य सोम देव ते मतिविदः
 प्रातःसवनस्य गायत्र्येन्द्रस इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्य
 पितृपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयामि रुद्रवद्गणस्य सोम
 देव ते मतिविदो माध्यन्दिनस्य सवनस्य त्रिष्टुच्छेन्द्रस इन्द्रपीतस्य
 नराशंसपीतस्य (१७)

पितृपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयाम्यादित्यवद्गणस्य
 सोम देव ते मतिविदस्तृतीयस्य सवनस्य जगतीछन्दस
 इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्य पितृपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो
 भक्षयामि। आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्णियम्। भवा
 वाजस्य सङ्गथे। हिन्वं मे गात्रा हरिवो गुणान्मे मा वि तीतृषः।
 शिवो मे सप्तर्षीनुप तिष्ठस्व मा मेऽवाङ्गाभिमतं (१८)

गाः। अपाम सोमममृता अभूमादर्शम् ज्योतिरविदाम देवान्।
 किमस्मान्कृणवदरातिः किमु धूर्तिरमृत मर्त्यस्य। यन्म
 आत्मनो मिन्दाभूदग्निस्तत्पुनराहार्जातवेदा विचरषणिः।
 पुनरग्निश्चक्षुरदात्पुनरिन्द्रो बृहस्पतिः। पुनर्मे अश्विना युवं
 चक्षुरा धत्तमक्ष्योः। इष्टयं जुषस्ते देव सोम स्तुतस्तोमस्य (१९)

शस्तोक्थस्य हरिवत् इन्द्रपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो
 भक्षयामि। आपूर्याः स्था मा पूरयत प्रजया च धनेन च। एतत्तै
 तत् ये च त्वामन्वेतत्तै पितामह प्रपितामह ये च त्वामन्वत्र पितरो
 यथाभागं मन्दध्वं नमो वः पितरो रसाय नमो वः पितरः शुष्माय

नमो॑ वः पि॒तरो जी॒वाय॒ नमो॑ वः पि॒तरः (२०)

स्व॒धायै॒ नमो॑ वः पि॒तरो म॒न्यवे॒ नमो॑ वः पि॒तरो घो॒राय॒ पि॒तरो॒
नमो॑ वो॒ य ए॒तस्मिँल्लो॒के स्थ॒ युष्मा॑ऽस्तेऽनु॒ येँऽस्मिँल्लो॒के मां तेऽनु॒
य ए॒तस्मिँल्लो॒के स्थ॒ यूयं॑ तेषां॒ वसिँ॑ष्ठा भूयास्त॒ येँऽस्मिँल्लो॒केऽहं॑
तेषां॒ वसिँ॑ष्ठो भूयासं॒ प्रजा॑पते॒ न त्वदे॒तान्य॒न्यो वि॒श्वा जा॒तानि॒ परि॒
ता ब॑भूव। (२१)

यत्का॑मास्ते जुहुमस्तन्नो॑ अस्तु व॒यः स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्।
दे॒वकृ॑त॒स्यैन॑सोऽव॒यज॑नमसि॒ मनु॑ष्य॒कृत॒स्यैन॑सोऽव॒यज॑नमसि॒
पि॒तृकृ॑त॒स्यैन॑सोऽव॒यज॑नमस्य॒प्सु धौ॒तस्य॑ सोम॒ देव॑ ते॒
नृभिः॑ सु॒तस्ये॑ष्टय॒जुषः॑ स्तु॒तस्तो॑मस्य॒ श॒स्तोक्थ॑स्य॒ यो भ॒क्षो
अ॑श्व॒सनि॑र्यो गो॒सनि॑स्तस्य॒ ते पि॒तृभि॑र्भ॒क्षं कृ॑त॒स्योप॑हूत॒स्योप॑हूतो
भक्ष॑यामि॥ (२२)

॥ ध्रुवासि धरुणास्तुता ॥

(तैत्तिरीयसंहिता ४.२.९)

ध्रु॒वासिं॑ ध॒रुणास्तृ॑ता वि॒श्वक॑र्मणा॒ सुकृ॑ता। मा त्वां स॒मुद्र॑
उ॒द्वधी॒न्मा सु॑प॒र्णोऽव्य॑थ॒माना॑ पृथि॒वीं दृ॑ह। प्र॒जाप॑तिस्त्वा
साद॑यतु पृथि॒व्याः पृ॒ष्ठे व्य॑च॒स्वती॒म्प्रथ॑स्वती॒म्प्रथो॑ऽसि पृथि॒व्यासि॑
भूरा॑सि भूमि॒रस्य॑दि॒तिर॑सि वि॒श्वधा॑या वि॒श्वस्य॑ भुव॑नस्य॒ धर्त्री॑
पृथि॒वीं य॑च्छ पृथि॒वीं दृ॑ह पृथि॒वीं मा हि॑सी॒र्विश्व॑स्मै

प्रा॒णाय॑पा॒नाय॑ व्या॒नायो॑दा॒नाय॑ प्रति॒ष्ठायै॑ (३६)

च॒रित्रा॑याग्नि॒स्त्वाभि॑ पा॒तु म॒ह्या स्व॒स्त्या छ॒र्दिषा॑ शन्त॑मेन॒ तया॑
दे॒वत॑याङ्गि॒रस्व॒द्धुवा॑ सी॒द। काण्डा॑त्काण्डात् प्र॒रोह॑न्ती॒ परु॑षःपरु॑षः
परि॑। ए॒वा नो॑ दूर्वे॒ प्र त॑नु॒ सह॑स्रेण॒ शते॑न॒ च। या श॑तेन॒ प्रत॑नोषि॒
स॒हस्रे॑ण वि॒रोह॑सि। तस्या॑स्ते दे॒वीष्ट॑के वि॒धेम॑ ह॒विषा॑ व॒यम्।
अ॒षाढा॑सि॒ सह॑माना॒ सह॑स्वारा॒तीः सह॑स्वारा॒तीय॑तः सह॑स्व॒ पृ॒त॒नाः
सह॑स्व॒ पृ॒त॒न्य॑तः। सह॑स्रवी॒र्या (३७)

अ॒सि सा॑ मा॒ जिन्वा॑। मधु॒ वाता॑ ऋ॒ताय॑ते मधु॑ क्षरन्ति॒ सिन्ध॑वः।
मा॒ध्वीर्नः॑ स॒न्त्वोष॑धीः। मधु॒ नक्त॑मु॒तोष॑सि॒ मधु॑म॒त्पार्थि॑व॒ रजः॑।
मधु॒ द्यौर॑स्तु नः पि॒ता। मधु॑मान्नो॒ वन॑स्पति॒र्मधु॑मा॒ अस्तु॑
सूर्यः॑। मा॒ध्वीर्गा॒वो भव॑न्तु नः। म॒ही द्यौः॑ पृ॒थिवी॑ च॒ न इ॒मं
य॒ज्ञमि॑मिक्षताम्। पि॒पृ॒तां नो॒ भरी॑मभिः। तद्वि॒ष्णोः॑ पर॒मम् (३८)
प॒द र॑ सदा॑ पश्यन्ति॒ सूर्यः॑। दि॒वीव॑ चक्षु॒रात॑तम्। ध्रु॒वासि॑ पृ॒थिवि॑
सह॑स्व॒ पृ॒त॒न्य॑तः। स्यू॒ता दे॒वेभि॑र॒मृते॑नागाः। यास्ते॑ अ॒ग्ने सूर्ये॑ रुचं
उ॒द्यतो॑ दि॒वमा॑त॒न्वन्ति॑ र॒श्मिभिः॑। ताभिः॑ सर्वा॒भी रु॒चे जना॑य
नस्कृ॒धि। या वो॑ दे॒वाः सूर्ये॑ रुचो॒ गोष्व॑श्चेषु॒ या रुचः॑। इन्द्रा॑ग्नी
ताभिः॑ सर्वा॒भी रुचं॑ नो॒ धत्त॑ बृहस्पते। वि॒राट् (३९)

ज्योति॑रधारय॒त्स॒म्राड्योति॑रधारय॒त्स्व॒राड्योति॑रधारयत्। अ॒ग्ने यु॒क्ष्वा
हि ये॑ तवाश्वा॑सो दे॒व सा॒धवः॑। अ॒रं वह॑न्त्या॒शवः॑। यु॒क्ष्वा हि

देव॑हूत॑मा॒९ अ॒श्वा॑९ अ॒ग्ने र॒थीरि॑व। नि॒ होता॑ पू॒र्व्यः स॑दः।
 द्र॒प्सश्च॑स्क॒न्द पृ॒थि॒वीम॒नु द्या॒मिमं॑ च॒ योनि॑म॒नु यश्च॒ पूर्वं॑। तृ॒तीयं॒
 योनि॑म॒नु स॒ञ्चर॑न्तं द्र॒प्सं जु॑होम्य॒नु स॒प्त (४०)

हो॒त्राः। अ॒भूदि॒दं वि॒श्वस्य॑ भु॒वन॑स्य॒ वाजि॑न॒म॒ग्नेर्वै॑श्वान॒रस्य॑ च।
 अ॒ग्नि॒ज्योति॑षा॒ ज्योति॑ष्मान्नु॒क्रभो॑ वर्च॒सा वर्च॑स्वान्। ऋ॒चे त्वा॑ रु॒चे
 त्वा॒ समि॑त्स्व॒वन्ति॑ स॒रितो॑ न धे॒नाः। अ॒न्तर॑हृ॒दा मन॑सा पू॒यमा॑नाः।
 घृ॒तस्य॑ धा॒रा अ॒भि चा॑क॒शीमि॑। हि॒र॒ण्ययो॑ वे॒तसो॑ म॒ध्य आ॑साम्।
 तस्मि॑न्त्सुप॒र्णो म॑धुकृत्कु॒लायी॑ भज॒न्नास्ते॑ मधुं दे॒वता॑भ्यः। तस्या॑सते॒
 हर॑यः स॒प्त ती॑रे॒ स्वधां॑ दुहा॒ना अ॒मृत॑स्य॒ धारा॑म्॥ (४१)

॥ यास्ते अग्ने ॥

(तैत्तिरीयसंहिता ५.७.८)

यास्ते॑ अ॒ग्ने स॒मिधो॑ या॒नि धा॒म या जि॒ह्वा जा॑तवेदो॒ यो अ॒र्चिः।
 ये ते॑ अ॒ग्ने मे॒डयो॑ य इ॒न्द्रव॑स्तेभि॒रात्मानं॑ चिनुहि प्रजा॒नन्।
 उ॒त्स॒न्नय॑ज्ञो वा ए॒ष यद॑ग्निः किं वा॒हैत॑स्य॒ क्रिय॑ते किं वा॒ न य॒द्वा
 अ॒ध्वर्यु॑र॒ग्नेश्चि॑न्वन्न॒न्तरे॒त्यात्म॑नो॒ वै तद॑न्तरे॒ति यास्ते॑ अ॒ग्ने स॒मिधो॑
 या॒नि (३३)

धा॒मेत्या॑हैषा वा अ॒ग्नेः स्व॑यश्चि॒तिर॒ग्निरे॒व तद॑ग्निं चि॒नोति॑
 ना॒ध्वर्यु॑रा॒त्मनो॑ऽन्तरे॒ति च॑त॒स्र आ॑शाः प्र च॑रन्त्व॒ग्नयं॑ इ॒मं

नो यज्ञं नयतु प्रजानन्। घृतम्पिन्वन्नजरं सुवीरं ब्रह्म
समिद्धवत्याहुतीनाम्। सुवर्गाय वा एष लोकायोप धीयते
यत्कूर्मश्चतस्र आशाः प्र चरन्त्वग्रय इत्याह (३४)

दिश एवैतेन प्र जानातीमं नो यज्ञं नयतु प्रजानन्नित्याह सुवर्गस्य
लोकस्याभनीत्यै ब्रह्म समिद्धवत्याहुतीनामित्याह ब्रह्मणा वै देवाः
सुवर्गं लोकमायन् यद्ब्रह्मण्वत्योपदधाति ब्रह्मणैव तद्यजमानः सुवर्गं
लोकमेति प्रजापतिर्वा एष यदग्निस्तस्य प्रजाः पशवश्छन्दांसि
रूपं सर्वान् वर्णानिष्टकानां कुर्याद्रूपेणैव प्रजां पशूञ्छन्दांस्यव
रुद्धेऽथो प्रजाम्य एवैनम्पशुभ्यश्छन्दोभ्योऽवरुद्धं चिनुते॥ (३५)

(तैत्तिरीय-ब्राह्मणम्/अष्टकम्-१/प्रश्नः-२/अनुवाकः-३)

सन्ततिर्वा एते ग्रहाः। यत्परः सामानः। विषूवान्दिवाकीर्त्यम्। यथा
शालायै पक्षसी। एव संवत्सरस्य पक्षसी। यदेतेन गृह्येरन्।
विषूची संवत्सरस्य पक्षसी व्यवस्रसेयाताम्। आर्तिमार्च्छयुः।
यदेते गृह्यन्ते। यथा शालायै पक्षसी मध्यमं वंशमभि
समायच्छति॥ ३३॥

एव संवत्सरस्य पक्षसी दिवाकीर्त्यमभि सं तन्वन्ति।
नार्तिमार्च्छन्ति। एकविंशमहर्भवति। शुक्राग्रा ग्रहा गृह्यन्ते।
प्रत्युत्तब्धै सयत्वाय। सौर्य एतदहः पशुरालभ्यते। सौर्योऽतिग्राह्यो
गृह्यते। अहरेव रूपेण समर्धयन्ति। अथो अह एवैष बलिर्हियते।

सुप्तैतदहरतिग्राह्यां गृह्यन्ते॥३४॥

सुप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः। असावादित्यः शिरः प्रजानाम्।
शीर्षन्नेव प्रजानां प्राणान्दधाति। तस्मात्सुप्त शीर्षन्प्राणाः।
इन्द्रो वृत्रं हत्वा। असुरान्पराभाव्य। स इमाँल्लोकानभ्यजयत्।
तस्यासौ लोकोऽनभिजित आसीत्। तं विश्वकर्मा भूत्वाऽभ्यजयत्।
यद्वैश्वकर्मणो गृह्यते॥३५॥

सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै। प्र वा एतैऽस्माल्लोकाच्च्यवन्ते।
ये वैश्वकर्मणं गृह्णते। आदित्यः श्वो गृह्यते। इयं वा
अदितिः। अस्यामेव प्रति तिष्ठन्ति। अन्योन्यो गृह्येते।
विश्वान्येवान्येन कर्माणि कुर्वाणा यन्ति। अस्यामन्येन प्रति
तिष्ठन्ति। तावाऽपरार्धात्संवत्सरस्यान्योन्यो गृह्येते। तावुभौ सह
महाव्रते गृह्येते। यज्ञस्यैवान्तं गत्वा। उभयोर्लोकयोः प्रति तिष्ठन्ति।
अर्क्यमुक्थं भवति। अन्नाद्यस्यावरुद्धौ॥३६॥

(तैत्तिरीयकाठकम्/प्रश्नः-३/अनुवाकः-९)

ऋचां प्राचीं महती दिगुच्यते। दक्षिणामाहुर्यजुषामपाराम्।
अथर्वणामङ्गिरसां प्रतीचीं। साम्नामुदीचीं महती दिगुच्यते।
ऋग्भिः पूर्वाह्णे दिवि देव ईयते। यजुर्वेदे तिष्ठति मध्ये अहः।
सामवेदेनाऽस्तमये महीयते। वेदैरशून्यस्त्रिभिरेति सूर्यः। ऋग्भ्यो

जा॒ता॑ स॒र्व॒शो मूर्ति॑माहुः। सर्वा॑ गति॑र्याजुषी॒ हैव॑ शश्वत्॥४९॥
 सर्वं॑ तेजः॑ साम॒रूप्य॑ हं शश्वत्। सर्वं॑ हे॒दं ब्रह्म॑णा हैव॑ सृष्टम्।
 ऋ॒ग॒भ्यो जा॒तं वैश्यं॑ वर्ण॑माहुः। य॒जुर्वे॑दं क्ष॒त्रिय॑स्याऽऽहु॒र्योनि॑म्।
 सा॒म॒वे॒दो ब्रा॑ह्म॒णानां॑ प्रसू॑तिः। पूर्वे॑ पूर्वे॒भ्यो वचं॑ ए॒तदू॑चुः।
 आ॒द॒र्शम॒ग्निं चि॑न्वा॒नाः। पूर्वे॑ वि॒श्वसृ॒जोऽमृ॑ताः। श॒तं
 व॒र्षस॑हस्राणि। दी॒क्षिताः॑ स॒त्रमा॑सत॥५०॥

तप॑ आसीद्बृ॒हप॑तिः। ब्रह्म॑ ब्र॒ह्माऽभ॑वत्स्वयम्। स॒त्यं हं
 होत॑ैषामासीत्। यद्वि॑श्वसृ॒ज आ॑सत। अ॒मृत॑मे॒भ्य उद॑गायत्। स॒हस्रं॑
 परि॑वत्स॒रान्। भू॒तं हं प्र॑स्तो॒तैषामा॑सीत्। भ॒विष्य॑त्प्रति॑ चाहरत्।
 प्रा॒णो अ॑ध्व॒र्युर॑भवत्। इ॒दं सर्वं॑ सिषा॑सताम्॥५१॥

अ॒पा॒नो वि॒द्वाना॒वृतः॑। प्रति॑प्राति॒ष्ठद॑ध्वरे। आ॒र्त॒वा उ॑पगा॒तारः॑।
 स॒द॒स्या ऋ॒तवो॑ऽभवन्। अ॒र्धमा॑साश्च॒ मासा॑श्च। च॒मसा॑ध्व॒र्यवो॑ऽभवन्।
 अ॒शं स॒द्वह्म॑णस्तेजः॑। अ॒च्छा॒वा॒कोऽभ॑वद्यशः॑। ऋ॒तमे॑षां
 प्र॒शास्ता॑ऽऽसीत्। यद्वि॑श्वसृ॒ज आ॑सत॥५२॥

ऊ॒र्ग्राजा॑न॒मुद॑वहत्। ध्रु॒वगो॑पः स॒होऽभ॑वत्। ओ॒जोऽभ्य॑ष्टौद्वा॒व्णः।
 यद्वि॑श्वसृ॒ज आ॑सत। अ॒प॒चि॒तिः पो॒त्रीया॑मयजत्। ने॒ष्ट्रीया॑म॒यज॑त्त्विषिः॑। आ॒ग्नी॒द्वा॒द्वि॒दुषी॑ स॒त्यम्। श्र॒द्धा है॒वाय॑जत्स्वयम्। इ॒रा
 प॒त्नी वि॒श्वसृ॒जाम्। आ॒कू॒तिर॑पि॒नङ्गु॑विः॥५३॥

इ॒ध्मं हं क्षु॒चै॒भ्य उ॒ग्रे। तृ॒ष्णा चाऽऽव॑हतामु॒भे। वा॒गे॒षां

सुब्रह्मण्याऽऽसीत्। छन्दोयोगान् विजानती। कल्पतत्राणि
तन्वानाऽहः। स॒ंस्थाश्च॑ सर्व॒शः। अ॒होरा॒त्रे प॑शुपा॒ल्यौ। मु॒हूर्ताः
प्रे॒ष्या अभ॑वन्। मृ॒त्युस्तद॑भवद्वा॒ता। श॒मितो॒ग्रे वि॒शां पतिः॑॥५४॥

वि॒श्वसृ॑जः प्रथ॒माः स॒त्रमा॑सत। स॒हस्र॑समं प्रसु॑तेन॒ यन्तः॑। ततो॑ ह
जज्ञे॑ भुव॑नस्य गो॒पाः। हि॒र॒ण्मयः॑ श॒कुनि॑र्ब्रह्म॒ नाम॑। येन॒ सूर्य॑स्तप॑ति
तेज॑सेद्धः। पि॒ता पु॒त्रेण॑ पि॒तृमा॑न् योनि॑यो नौ। नावे॑दवि॒न्मनु॑ते
तं बृ॒हन्त॑म्। स॒र्वानु॑भुमा॒त्मानं॑ सम्परा॒ये। ए॒ष नित्यो॑ म॒हिमा
ब्रा॒ह्मण॑स्य। न कर्म॑णा वर्ध॒ते नो कनी॑यान्॥५५॥

तस्यै॒वाऽऽत्मा॑ प॒दवित्तं॑ वि॒दित्वा॑। न कर्म॑णा लि॒प्यते॑ पाप॑केन।
प॒ञ्चप॑ञ्चा॒शत॑स्त्रि॒वृत्तः॑ संव॒त्सराः॑। प॒ञ्चप॑ञ्चा॒शतः॑ प॒ञ्चद॑शाः।
प॒ञ्चप॑ञ्चा॒शतः॑ सप्त॒दशाः॑। प॒ञ्चप॑ञ्चा॒शत॑ एकविं॒शाः। वि॒श्वसृ॑जां
स॒हस्र॑संव॒त्सर॑म्। ए॒तेन॒ वै वि॑श्वसृजं इ॒दं वि॑श्वमसृजन्त।
यद्वि॑श्वमसृजन्त। तस्मा॑द्वि॒श्वसृ॑जः। वि॒श्वमे॒ना॒ननु॑ प्रजा॑यते। ब्रह्म॑णः
सायु॑ज्यं सलो॒कता॑ यन्ति। ए॒तासा॑मे॒व दे॒वता॑नां॒ सायु॑ज्यम्।
सा॒ष्टि॒ता स॑मानलो॒कता॑ यन्ति। य ए॒तदु॑पयन्ति। ये चै॒न॒त्प्राहुः॑।
येभ्य॑श्चै॒न॒त्प्राहुः॑॥५६॥ ॐ॥

Downloaded from

 <http://stotrasamhita.github.io> | [StotraSamhita](#) | [Credits](#)